Hakemli Makale **GSÜHFD**, 2022; 2: 1483-1514

DOĞU EGE ADALARININ EGEMENLİĞİ SORUNU VE ASKERDEN ARINDIRILMIŞ OLMALARI STATÜSÜNÜN ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ(*)

Arş. Gör. **Abdulkadir GÜLÇÜR**(**)

Öz: Doğu Ege Adaları özellikle 1923 Lozan Barış Andlaşması ve 1947 Paris Barış Andlaşması ile oluşturulan askerden arındırılmış statüleri ile dikkat çekmektedirler. Buna karşın adaların hukuki statülerinin yorumlanmasında Türkiye ve Yunanistan'ın farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bu yorum farklılığı uygulamaya da yansımış ve Yunanistan her iki andlaşmadaki açık lafzi hükümlere karşın adaları uzun süredir sistematik olarak silahlandırmaktadır. Türkiye bu silahlandırma girişimini 1960'lı yıllardan itibaren fark etmeye başlamış ve diplomatik notalar yoluyla uyarılarını gerçekleştirmiştir. Ancak Yunanistan andlaşmaların ilgili hükümlerini ihlal etmediğini savunarak silahlanma faaliyetlerine devam etmiştir. Bu durum her ne kadar Türkiye Taraf Devletler'den birisi olmasa da özellikle 1947 Paris Barış Andlaşması'nın ilgili hükümlerinin *erga omnes* niteliğinden bahisle Türkiye lehine haklar doğurduğu meselesinin gündeme gelmesine yol açmıştır. Bir diğer mesele de Yunanistan'ın adaları sadece tehlike zamanlarında silahlandırmak yerine devamlılık arz edecek şekilde daimî biçimde tahkim etmesinin ve mezkûr andlaşmaların hükümlerini ihlal etmesinin ilgili adalardaki egemenliğinin tartışılabilir hale gelmesine ilişkindir. Bu yazıda bahsedilen hususlar ayrıntılı şekilde hukuki açıdan izah edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, 1923 Lozan Barış Andlaşması, 1947 Paris Barış Andlaşması, Ege Adaları, Silahsızlandırma, Egemenlik.

(*) Makale Gönderim Tarihi: 27.09.2022. Makale Kabul Tarihi: 15.12.2022.

(**) Araştırma Görevlisi, Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı (ORCID ID: 0000-0002-4912-2610; *akgulcur@gmail.com, abdulkadir.gulcur@marmara.edu.tr*).

THE PROBLEM OF SOVEREIGNTY OF THE EASTERN AEGEAN ISLANDS AND THE EVALUATION OF THEIR DEMILITARIZED STATUS IN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL LAW

Abstract: The Eastern Aegean Islands have importance with their demilitarized status which was established by the 1923 Lausanne Peace Treaty and the 1947 Paris Peace Treaty. Turkey and Greece have different perspectives on the interpretation of the legal status of the islands. This difference of interpretation is also reflected in practice, and Greece has been systematically arming the islands for a long time, despite the explicit provisions in both treaties. Turkey began to notice this armament attempt in the 1960s and made its warnings through diplomatic notes. However, Greece continued its armament activities, arguing that it did not violate the relevant provisions of the treaties. This situation has led to the issue that although Turkey is not one of the State Parties, the relevant provisions of the 1947 Paris Treaty have brought rights in favor of Turkey with reference to the *erga omnes* nature. Another issue is related to the fact that Greece's permanent fortification of the islands instead of arming them only in times of danger and violating the provisions of the aforementioned treaties makes its sovereignty over the relevant islands debatable. The issues mentioned in this article will be explained in detail from a legal point of view.

Keywords: Turkiye, Greece, 1923 Lausanne Peace Treaty, 1947 Paris Peace Treaty, Aegean Islands, Demilitarization, Sovereignty.

GİRİŞ

Bu makale, Türkiye ve Yunanistan arasındaki çok yönlü uyuşmazlıklardan sadece bir kısmını oluşturan, Doğu Ege Adalarının hukuki statüsü ve askerden arındırılmış olmalarına ilişkin yasal yükümlülüklerin ihlallerinin olası sonuçları ve bunlara dair bazı çözüm önerileri üzerinedir. Bu bakımdan, öncelikle sorunun hukuki tarihçesi ortaya konulacak, ardından tarafların tezlerine yer verilecektir. Akabinde, Doğu Ege Adalarının askerden arındırılmasına ilişkin hükümler, andlaşmalar hukuku kapsamında inceleme konusu yapılacaktır. Ayrıca, 1912-1947 tarihleri arasında On İki Adaların egemenliğini elinde tutan İtalya ile yaptığımız karşılıklı deniz alanları sınırlandırma çalışmalarına değinildikten sonra, Kardak gibi egemenliği tartışmalı adacık ve kayalıkların durumuna da temas edilecektir.

Çalışmanın son iki bölümünde, önceki bölümlerden elde edilen hukuki ve maddi bilgiler ışığında, 1923 Lozan Barış Andlaşması'nın Yunanistan tarafından ihlalinin Türkiye'ye ne gibi hukuki imkanlar sağladığına değinilecektir. Bu kısımda, 1947 Paris Barış Andlaşması'nın ihlalinin Türkiye'ye sunduğu imkanlar konusuna ise girilmemiştir. Zira, Türkiye bu andlaşmaya taraf değildir. Ancak daha önceki bölümlerde, Paris Barış Andlaşması'nın *erga omnes* (üçüncü taraflara haklar tanıyan) niteliğinden bahsedilmesinin yeterli olduğu düşünülmüştür. Zira uluslararası hukuk, *erga omnes* hakların icra edilebilirliği hususunda halen başlangıç aşamasındadır. Çalışmamızın sonunda, Yunanistan ile diğer uyuşmazlıkların yanında Doğu Ege Adaları uyuşmazlığının da yargısal yollardan ziyade arabuluculuk, müzakere ve dostane çözüm gibi yöntemler ile çözülmeye çalışılmasının daha faydalı olacağı belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında vardığım özgün sonuç, askersizleştirmenin ihlali durumunda On İki Adaların egemenliğinin artık Yunanistan'a ait kabul edilemeyeceği yönündeki Türk tezinin oldukça güçlü hale geldiği yönündedir. Çünkü yapılan ihlaller, dönemsel veya münferit değildir. Aksine, özellikle Paris Barış Andlaşması'nın kabulünün hemen ardından ve 1960'lardan günümüze kadar uzanan süreçte Lozan Barış Andlaşması'nın, sürekli ve sistematik şekilde ihlali sebebiyle, başta On İki Adalar olmak üzere Doğu Ege Adalarının egemenlik devrinin hukuki dayanağını ortadan kaldırmıştır. Vardığım bu sonucu hukuki ve maddi dayanakları ile ortaya koymaya çalışacağım.

I. SORUNUN HUKUKİ TARİHÇESİ

Bu makale kapsamında "Doğu Ege Adaları" terimi, "Saruhan Adaları" olarak da isimlendirilen 'Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları' ile "On İki Adalar" olarak bilinen ve en büyüğü Rodos olmak üzere toplamda 14 adayı kapsayan adalar topluluğunu ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bunun haricinde, "Boğaz Önü Adaları" olarak isimlendirilen Limni ve Semadirek'e ilişkin olarak da Lozan Barış Andlaşması'nda zikredilmelerinden ötürü yeri geldikçe bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

Doğu Ege adalarının Yunanistan'ın egemenliğine devredilmesinden itibaren Ege'deki *status quo*'nun asli unsurlarından birisi bu adaların askerden arındırılmış olmaları olmuştur. Yunanistan, adaların askerden arındırılmış olmaları statüsünü ve uluslararası andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal etmiş, 1960'larden itibaren söz konusu adalarda askeri varlığını

devamlı surette arttırma yoluna gitmiştir.[1] Aşağıda da belirtileceği üzere Türkiye'nin diplomatik protestolarını kesinlikle antlaşmaları ihlal amaçları olmadığını ve yerel polis gücünün icra kabiliyetini arttırmayı amaçladıklarını iddia etmişlerdir.[2]

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, 1964'ten itibaren adaların askerden arındırılmış olmaları statüsü ile ilgili Yunanistan'ın ihlallerini resmi kanallardan muhataplarına iletmişlerdir. Ancak Atina yönetimleri, Ankara'nın taleplerini daimî bir şekilde görmezlikten gelmişlerdir. Yunan Dışişleri Bakanlığı, 1964 ve 1969 tarihli diplomatik notalarında, adaların silahlandırıldığı yönünde herhangi bir ihlalin vuku bulmadığına dair Türk Hükümetlerini temin ederek, Yunan Hükümetlerinin orta Ege adaları ve On İki Adaya ilişkin, 1923 Lozan ve 1947 Paris Andlaşmalarından kaynaklanan yükümlülüklerine saygı göstermeye devam edeceğini belirtmiştir.[3] Ancak Yunan Hükümetlerinin eylemleri 60'lı yıllarda verilen bu diplomatik notalardaki güvencelerle uyuşmamış, Yunanistan uluslararası andlaşmaları ihlale devam ederek, Doğu Ege Adalarının askerden arındırılmış olma statüsünü bozacak şekilde adalara güdümlü füze bataryaları yerleştirmiştir.

Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı'nı icrası sonrasında ise Yunanistan, adalara askeri birlikler yerleştirmeye başlamıştır. Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya'da askeri tesisler inşa ederek, Limni'de büyük bir hava üssü kurmuşlardır. Burada daimî olarak görev yapacak bir tugay (5000 asker), 2 adet F-16, 5 ila 10 arası diğer tip ve büyüklükte uçaklar, Exocet füzeleri ve Türk Boğazlarını izlemeye yarayacak şekilde sofistike bir radar sistemi aktive edilmiştir. Bu ihlaller, sadece kuzeydeki Limni Adası ile sınırlı kalmamış, Midilli, Sakız, Sisam, Kos ve Rodos Adalarına da 30.000 civarında asker yerleştirilmiştir. Siros ve Kerpe gibi adalara da hava üsleri inşa edilmiş, böylece Yunan hava kuvvetlerinin anakaradaki merkez üslerden bağımsız şekilde operasyon kabiliyeti geliştirebilmesi amaçlanmıştır.[4]

---

1 SCHMITT Michael N., "Aegean Angst: The Greek-Turkish Dispute" **Naval War College Review** Vol. 49, No. 3 (Summer 1996), s. 62.

2 Ibid.

3 STİVACHTİS A. Yannis, "The Demilitarization of the Greek Eastern Aegean Islands the Case of the Central Aegean and Dodecanese Islands", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Vol. 29, 1999, s. 103.

4 VAN DYKE Jon M, "An Analysis of the Aegean Disputes under International Law", **Ocean Development & International Law**, Vol. 36, 2005, s. 74.

Türk Hükümeti, Nisan 1975'te BM Genel Sekreterliği'ne gönderdiği bir nota ile, Menteşe Adaları, Sakız, Sisam, Midilli ve Nikarya gibi adaları silahlandırdığı için Yunanistan'ı protesto etmiş, mevcut durumun Türkiye'nin güvenliğini tehdit ettiğini bildirmiştir. Bunun akabinde dönemin Yunan Başbakanı Konstantin Karamanlis, mezkûr adalarda çeşitli savunma önlemleri aldıklarını ilk kez açıklamıştır.[5]

Doğu Ege Adalarının silahsızlandırılması konusu, bir yıl sonra Ağustos 1976'da tekrar gündeme gelmiş, Yunanistan, Türkiye'ye ait Sismik I isimli araştırma gemisinin kendi karasularına girdiğini iddia ederek, Türkiye'yi BM Güvenlik Konseyi'ne şikâyet etmiştir. Buna karşın dönemin Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, adaların silahlandırılmasının bölge barışı ve güvenliği için büyük bir tehlike olduğunu belirterek, uluslararası örgütlerin Yunanistan'a karşı adımlar almasını beklediklerini ifade etmiştir.[6]

Türkiye Cumhuriyeti, hiçbir uluslararası belgenin veya uluslararası genel hukuk kuralının, zımnen dahi olsa Yunanistan'a söz konusu adaları silahlandırma hakkı vermediğini savunmaktadır. Türkiye'nin bu hususa dair argümanlarını şu şekilde temellendirmek mümkündür.

İlk olarak, Türkiye 1914 tarihli 'Altı Büyük Devlet' (Almanya, Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya) kararını öne çıkarmaktadır. 8 Ekim 1912 tarihinde Balkan Savaşı'nın çıkması sonrası Yunanistan; Limni, Semadirek, Bozcaada, Gökçeada, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarından oluşan Ege Adalarını işgal etmiştir. 13 Şubat 1914'te bu altı devletin Osmanlı Devleti ve Yunanistan'a bildirdikleri karar üzerine**,** Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları, Osmanlı Devleti'ne geri verilmiş, ancak Yunanistan'ın işgal ettiği diğer Ege Adaları ise, "*askeri istihkam yapılmaması ve deniz üssü olarak kullanmaması*" gibi şartlarla Yunanistan'a bırakılmıştır.[7]

İkinci olarak, 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ile, 1914 tarihli Altı Büyük Devlet kararı neticesinde oluşturulan statü tasdik edil-

---

[5] BAŞEREN Sertaç Hami, **Ege Sorunları**, Tıpkı 2. Baskı, Tüdav Yayınları, Ankara, 2006, s. 76.

[6] Ibid.

[7] AYMAN S. Gülden, "Ege'den Doğu Akdeniz'e Yunan Dış Politikasında Güç, Tehdit ve İttifaklar", içinde **Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz,** (Eds. Haluk ALKAN, Metin ÜNVER), İstanbul University Press, İstanbul, 2021, s. 330.

miştir. Andlaşmanın 13. maddesi ile de bu adalar için askerden arındırma yöntemleri öngörülmüş, Yunanistan'ın uymakla yükümlü olduğu biçimde, askeri güçlerin varlığı ve tahkimatları ile ilgili olarak kısıtlamalar getirilmiştir.[8]

Son olarak, 1947 Paris Barış Andlaşması ile, On İki Ada ve onlara bağlı adacıkların Yunanistan'a devredilmesinde, Türkiye'ye yakın olan Ege adaları üzerinde askerden arındırılmış olma ilkesinin geçerliliği teyit edilmiştir. 1947 Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesi, adalar üzerindeki Yunan egemenliği ile Türkiye'nin güvenliği arasında bir dengenin kurulmasını amaçlamış, ikinci fıkrada ise, adaların askerden arındırılması ve askerden arındırılmış halde tutulması gereği açık bir şekilde hükme bağlanmıştır.[9]

II. TARAFLARIN MEVCUT HUKUKİ SORUNLARA YÖNELİK TEZLERİ

Türkiye'nin Kara Kuvvetlerindeki dördüncü ordusu olan Ege Ordusu'nun Yunan adalarının güvenliği için tehdit oluşturduğu ve bu yüzden adaların tekrar silahlandırıldığı yönünde Yunanistan'ın bir iddiası bulunmaktadır.[10] Bu iddianın geçerli olmadığına dair Türkiye'nin tezleri şu şekilde sayılabilir:

İlk olarak Doğu Ege'de bulunan Yunan adalarının aksine, Türkiye Cumhuriyeti'nin Ege kıyılarındaki topraklarında askerden arındırılma şartı koşan herhangi bir yasal düzenleme bulunmayıp, Türkiye'nin tam egemenli-

---

[8] 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması'nın resmi Türkçe metni için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2022). Ancak resmi metin eski Türkçe ile yazılmış olduğu için günümüz Türkçesine dayalı çeviri olarak İnönü Vakfı'nın web sitesindeki çeviriyi kullanmayı tercih ettim. Bkz. https://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/ (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

Lozan Barış Andlaşması Madde 13: *Barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeği yükümlenirler:*

Birincisi: Bu Adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkâm kurulmayacaktır.

İkincisi: Yunan, savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçması yasaklanacaktır.

Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen Adalar üzerinde uçmasını yasaklayacaktır.

Üçüncüsü: Söz konusu Adalarda Yunan, Silahlı Kuvvetleri, silâh altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikle ve tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak, bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır.

[9] VAN DYKE, 2005, s. 80.

[10] Ibid.

ği söz konusudur. Yunanlıların bu iddiasının dikkate alınacak bir tarafı yoktur.[11] Zira böyle bir iddia, Mora Yarımadasında veya genel olarak Yunan anakarasında bulunan askeri birliklerin de Türkiye için bir tehdit oluşturduğu gibi bir anti tezi üretmeye elverişlidir.

Türkiye'nin bir diğer temel tezi de Ege Ordusunun eğitim amaçlı ve savunma odaklı bir yapısı olduğu yönündedir.[12] Buna karşın Yunanistan, Ege Ordusunun ofansif veya defansif karaktere sahip olup olmadığına bakmaksızın ve Türkiye'ye karşı art niyet taşımadığını öne sürerek, herhangi bir başka devletin yapacağı şekilde, Yunanistan'ın en kötü senaryoya hazır olma amacıyla Doğu Ege Adalarında askeri varlığını arttırdığını iddia etmektedir.[13]

Diğer taraftan Yunanistan, 1964 ve 1969 tarihli diplomatik notalarında, taraf olduğu andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerine saygılı olduğunu söylemekte, Türkiye'nin ise 1947 Paris Barış Andlaşmasına taraf olmadığı için bilhassa adaların silahsızlandırılmasına ilişkin herhangi bir iddiada bulunamayacağını öne sürmektedir.[14] Buna karşın, Türkiye'den Paris Andlaşması ile bağlantılı başka bazı meselelerde de ahde vefa (*pacta sund servanda*) ilkesine uygun davranmasını istemekte, böylece de hukukun temel prensiplerinden birisi olan çelişkili davranış yasağına (*venire contra factum proprium*) aykırı davranmaktadır.

Türkiye, "adaların askerden arındırılması" koşulunun sadece hukuki değil, aynı zamanda reel politik bir *status quo* sağladığının Yunanistan tarafından da açıkça tanındığını ve kabul edildiğini vurgulamaktadır.[15] Bu doğrultuda ne adaların askerden arındırılması ne de Yunanistan'ın andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerini herhangi bir bahane ile tek taraflı değiştirme çabaları uluslararası hukuk ile uyarlılık taşımamaktadır.

Türk ve Yunan tezleri arasında temel farklılık yaratan bir diğer husus ise, 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile tesis edilmiş olan "askerden arındırılmış adalar rejimini"

---

11 STIVACHTİS, 1999, ss. 106-107.

12 Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmî web sitesi: https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-dispute.en.mfa (Erişim Tarihi: 19.09.2022).

13 STIVACHTİS, 1999, s. 107.

14 Ibid, s.105.

15 https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-dispute.en.mfa (Erişim Tarihi: 19.09.2022).

değiştirip değiştirmediği konusudur. Montrö Sözleşmesi'nin Başlangıç Kısımında, "bu Sözleşmenin, 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini alması hususunda imzacı Devletlerin anlaştıkları" belirtilmiştir.[16] Bununla birlikte, Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazlarını ve bu boğazlardan geçiş rejimini düzenlemeye odaklanmış olup, 1923 tarihli Lozan Boğazlar Sözleşmesinde askerden arındırılan Limni ve Semadirek adalarına dair bir hüküm içermemektedir.

Bazı yorumcular, Montrö Sözleşmesi'nin Türk Boğazları çevresinde askeri güç bulundurmaya izin vermesi[17] ve 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile oluşturulan askersiz yapıyı değiştirmesi nedeniyle, Doğu Ege adalarının askerden arındırılmış olma statüsünde kısmen de olsa değişiklik yapabilme ihtimalini ortaya çıkardığını düşünmektedirler.[18] Ancak bu görüşteki kişiler[19] dahi, Montrö Sözleşmesi'nin yalnızca Çanakkale Boğazının yakınında yer alan Limni ve Semadirek adalarının silahlandırılabilmesine izin verdiği şeklinde yorumlanabileceğini, buna karşın 1923 Lozan Sözleşmesi'nin 13. maddesinde sayılan Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları ile 1947 Paris Sözleşmesi'nde zikredilen On İki Adanın silahsızlandırılmış olma durumlarının bir değişikliğe uğramayacağını açıkça belirtmektedirler.[20]

Bununla birlikte, yukarıda belirtilen bu görüşün hukuki temelinin sağlam olmadığını belirtmekte de fayda bulunmaktadır. Zira Montrö Sözleşmesi'nde Türkiye'ye Boğazları silahlandırma hakkı verilmesinin, Yunanistan'a

---

16 Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen Mukavelename, R.G, 5 Ağustos 1936, Sayı 3374.

17 Bkz. Montrö Boğazlar Sözleşmesi Protokolü: *Bugünkü tarihli mukavelenameyi imza ettikleri sırada, zirde vaziülimza Murahhaslar, Hükümetlerini taahhüd altına alarak aşağıdaki ahkâmı kabul ettiklerini beyan ederler:*

1. Türkiye, mezkûr mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar mıntıkasını derhal yeniden askerileştirebilecektir.

2. 15 Ağustos 1936 tarihinden itibaren Türkiye Hükümeti, mezkûr mukavelenamede tasrih edilen rejimi muvakkaten tatbik edecektir.

3. İşbu Protokol bugünkü tarihten itibaren muteber olacaktır.

18 Bu konudaki görüşler için bkz. ADAM Henri, "Military Status of the Aegean Islands", içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, s. 211-212.

19 Ibid. (Yazar, sayfalarını belirtmeksizin şu eserlere referansta bulunmaktadır: Constantin Economidés, Le regime juridique des iles grecques de I˝Egée, Athénes 1989 ve Théodoros Katsoufros, in Colloque organisé à Paris par le Centre d˝Etudes et de Recherches internationales (1986) donl les acles onl élé publiés par les Editions L˝Harmattan, 1988).

20 Ibid.

da Boğazlar çevresindeki adaları silahlandırma hakkı verdiğini öne sürmek, Montrö Sözleşmesi'nin lafzı ve ruhu ile bağdaşmayacaktır. Çünkü Montrö Sözleşmesi, sadece Türkiye ve Yunanistan'ın taraf olduğu iki taraflı bir anlaşma olmayıp, çok taraflı bir andlaşma özelliğindedir. Yunanistan'ın Boğaz çevresindeki adaları silahlandırmasını, Türkiye'nin tek başına sarih veya zımni kabul etmesi ihtimalinde dahi, Montrö Andlaşması'na taraf tüm devletlerin bu duruma rızaları gerekeceği için, Yunanistan'ın olası böyle bir eylemi andlaşmayı ihlal anlamına gelecektir.

Daha teknik ve ayrıntılı bir şekilde ifade etmek gerekirse, Yunan hukukçular uzun yıllar boyunca 1936 Montrö Sözleşmesi'nin, 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 18. maddesini ilga etmesinden kaynaklı olarak, Türkiye Cumhuriyeti'ne Boğazları silahlandırma imkânı tanınmasına koşut olarak, Türk Boğazlarına en yakın olan Yunanistan hakimiyetindeki Limni Adası'nın da silahlandırılmasını mümkün hale getirdiği sonucunu çıkarmışlardır.[21]

Ancak bu çıkarsama hukuki açıdan hatalıdır. Zira Boğazlar Sözleşmesi madde 18, askerden arındırılmış bölgelere atıf yapmakla[22] birlikte, Sözleşme'nin 4. maddesine[23] baktığımızda "askerden arındırılmış bölgeler" ile

---

[21] TOLUNER Sevin, "The Pretended Right to Remilitarize the Island of Lemnos Does not Exist", içinde **Geçmişi Anımsayıp Geleceği Yönlendirme (Remembering the Past While Moving Forward in the Future**) 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2017, s. 54.

[22] Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin resmi çevirisi eski Türkçe ile yazıldığından ve günümüz Türkçesi ile çevirisine herhangi bir kaynaktan ulaşamadığım için, T.C. Dışişleri Bakanlığı web sitesinden İngilizce metni kullanmaya karar verdim. Kaynak: https://www.mfa.gov.tr/ii_-convention-relating-to-the-regime-of-the-straits.en.mfa (Erişim Tarihi: 19.09.2022).

Convention Relating to the Régime of the Straits, Article 18: "*The High Contracting Parties, desiring to secure that the demilitarization of the Straits and of the contiguous zones shall not constitute an unjustifiable danger to the military security of Turkey and that no act of war should imperil the freedom of the Straits or the safety of the demilitarized zones (...)*"

(Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme, Madde 18: Yüksek Akit Taraflar, Boğazların ve bitişik bölgelerin askerden arındırılmasını, Türkiye'nin askeri güvenliği açısından haksız bir tehlike oluşturmamasını ve hiçbir savaş eyleminin Boğazların serbestisini veya askerden arındırılmış bölgelerin güvenliğini tehlikeye atmamasını arzu etmektedirler...) (Çeviri tarafımca yapılmıştır).

[23] Convention Relating to the Régime of the Straits, Article 4: *The zones and islands indicated below shall be demilitarized:*

1) Both shores of the Straits of the Dardanelles and the Bosphorus over the extent of the zones delimited below:

(...)

2) All the islands in the Sea of Marmora, with the exception of the island of Emir Ali Adasi.

3) In the Aegean Sea, the islands of Samothrace, Lemnos, Imbros, Tenedos, and Rabbit Islands.

"silahsızlandırılan adalar" arasında kategorik bir ayrım yapıldığını ve dolayısıyla 4. maddede ismi zikredilen adaların statülerinin, 18. maddenin Montrö Sözleşmesi ile ortadan kaldırılmasından etkilenmedikleri görülmektedir.[24]

Türkiye'nin 1975 ve 1976'da BM'ye gönderdiği protesto mektuplarında, Limni ve Semadirek adalarının isimleri geçmese de Türkiye Limni'nin NATO çatısı altında silahlandırılmasına her zaman karşı çıkmıştır. Daha 1958 yılında, Türkiye veto hakkını kullanarak henüz askerileştirilmemiş olan Limni Havalimanı'nın NATO tarafından inşa edilmesine ve NATO tatbikatlarında kullanılmasına engel olmuştur. Bu nedenle Yunanistan 1982 ve 1983 yılında yapılan tatbikatlara da katılamamıştır.[25]

Ayrıca belirtmek gerekir ki Limni'de bu şekilde önemli bir askeri yapı kurulmasının, 1923 Lozan Barış Andlaşması ile çeliştiği, Yunanistan'ı uluslararası alanda temsile yetkili en önemli isim olan Başbakan Papandreou tarafından da itiraf edilmiş, hatta bu durum Yunanistan'ın eylem ve söylemlerinde değişikliğe gitmesine neden olmuştur.[26] 1980'lerin ortalarına kadar Limni'nin silahlandırılması konusu her gündeme geldiğinde, buna NATO tatbikatlarını iptal ettirmek için çabalama şeklinde cevap veren Yunanistan daha sonraları bu tavrını değiştirmiş ve Türkiye'yi adaların silahlandırılmasını engellemek suretiyle NATO güvenliğini tehdit altına soktuğu yönünde suçlayıcı bir söyleme ağırlık vermeye başlamıştır.[27] 7 Nisan 1985'te Yunanistan Başbakanı Papandreou "Adaları silahlandırarak Lozan Andlaşmasını ihlal ettik mi? Evet, ettik" diyerek durumun uluslararası hukuka aykırılığını birinci ağızdan itiraf etmiştir.[28]

(Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme, Madde 4: Aşağıda belirtilen bölgeler ve adalar askerden arındırılacaktır:

1) Çanakkale Boğazı ve İstanbul Boğazı'nın her iki kıyısı,

(...)

2) Emir Ali Adası hariç, Marmara Denizi'ndeki tüm adalar.

3) Ege Denizi'nde Semadirek, Limni, İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları). (Çeviri tarafımca yapılmıştır).

24 TOLUNER, 2017, s. 54.

25 BAŞEREN, 2006, s. 83.

26 SALTZMAN David, "A Legal Survey of the Aegean Issues of Dispute and Prospects for a Non-Judicial Multidisciplinary Solution", içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, s. 185, dn. 54.

27 Ibid.

28 Ibid.

Türkiye, Yunanistan'ın eylemlerinin andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükleri ihlal ettiği hususundaki pozisyonunu ısrarla korumasına rağmen, Yunanistan, bölgede şartların değiştiğini dolayısıyla Lozan Barış Andlaşması'nda yer alan askerden arındırma hükümlerinin artık geçerli olma kabiliyetinin ortadan kalktığını zira Kıbrıs Harekâtı sonrası Türklerin bölgedeki güç kapasitesinin önemli ölçüde değiştiğini savunmaktadır. Bu olguyu Türklerden gelen "devamlı bir tehdit" altında bulundukları şeklinde yorumlamak suretiyle BM Şartı'nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkını kullandıklarını iddia etmektedirler. Buna göre "BM Şartı tarafından vazgeçilemez bir hak olarak tanımlanan meşru müdafaa, diğer andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler üzerinde ayrı bir üstünlüğe sahiptir".[29]

III. ADALARIN ASKERDEN ARINDIRILMASI HÜKÜMLERİNİN ANDLAŞMALAR HUKUKU PERSPEKTİFİNDEN İNCELENMESİ

1923 ve 1947 tarihli andlaşmalardan sonra jeopolitik dinamikler, teknolojik ve askeri yeterlilikler önemli bir değişim geçirmiştir. Dolayısıyla "askerden arındırılmış olma" koşulunun güncel durumunun yeniden tahlili gerekmektedir. Mevcut ihtilafta tahlil edilmesi gereken hususlar şu şekilde özetlenebilir.

Andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülükler daimî ve değişmez midir yoksa zamanla ilişkilerde ve teknik gelişmelerde gerçekleşen değişimler hukuki yükümlülüklerin evrilerek dönüşmesine yol açar mı? Sınır belirleyen andlaşmalar, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62(2)(a) maddesine göre[30] daimî ve değişmez olarak kabul edilmektedir. Ancak bu

---

[29] Bkz. STIVACHTİS, 1999, ss. 110-130.

[30] 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi: Madde 62- Şartların Esaslı Şekilde değişmesi

1. Bir andlaşmanın akdedilmesi sırasında mevcut olan şartlarda meydana gelen taraflarca öngörülmeyen esaslı bir değişikliğe, aşağıdaki şartlar yerine gelmedikçe, andlaşmayı sona erdirme veya andlaşmadan çekilme için bir gerekçe olarak başvurulamaz:

a- bu şartların mevcudiyeti, tarafların andlaşma ile bağlanma rızalarının esaslı bir temelini teşkil etmedikçe; ve

b- değişiklik andlaşmaya göre hala icra edilecek yükümlülüklerin kapsamını köklü bir şekilde değiştirme etkisini haiz olmadıkça.

2. Şartlarda meydana gelen esaslı bir değişikliğe bir andlaşmayı sona erdirmek veya ondan çekilmek için bir gerekçe olarak şu hallerde başvurulamaz.

a- andlaşma bir sınırı tesis ediyorsa; veya

durum bu tür andlaşmalardaki her bir detayın değişmez şekilde bağlayıcılığını sonuçlar mı? Eğer bu tür bir andlaşmanın hükümlerinde bir ihlal yaşanırsa böyle bir ihlalin hukuki sonuçları nelerdir?[31] Bu hususları aşağıda açıklamaya çalışacağız.

1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62(2)(a) maddesi, "eğer bir andlaşma sınırları tespit ediyorsa, koşullarda esaslı bir değişiklik meydana gelse dahi böyle bir durumun andlaşmadan çekilme veya andlaşmayı sona erdirmeyi haklı kılmayacağını" hükme bağlamaktadır. Bununla beraber, maddenin mutlak bir şekilde böyle bir andlaşmanın bütün detaylarını mı kapsadığı yoksa sınırları belirleyen hükümler dışındaki maddelerin "koşullardaki esaslı değişikliklerden" mi etkilendiği tespit edilmelidir.[32] Buna göre, eğer bu tür bir andlaşmanın bazı hükümleri andlaşmanın geri kalanından ayrı tutulabilir ve andlaşmayla bağıtlanırken tarafların rızasının temelini oluşturan esaslı unsurlardan birisi değilse, andlaşmanın icra edilebilirliğini etkilememek koşuluyla, bu tarz tali hükümlerin itiraza açık olduğu düşünülebilir.[33]

Ancak askerden arındırma koşulu içeren 1923 Lozan ve 1947 Paris Andlaşmalarının Yunanistan'a bu şekilde bir imkân tanımadığı açıktır. Zira 1969 Viyana Sözleşmesi'nin 62. maddesi bir andlaşmayı sona erdirme veya andlaşmadan çekilmeyi düzenlemekte, buna karşın bir andlaşmanın belli hükümlerinin icrailiğine itirazı mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla bir andlaşmadan kısmen çekilme gibi bir imkân bulunmamaktadır. Özellikle de bir barış andlaşması söz konusu olduğunda, böyle bir andlaşmanın icrailiğine itiraz veya sona erdirilmesini istemek tekrar savaş haline dönülmesi gibi önemli sonuçlar doğurabilecektir.

Andlaşmalar, kural olarak kendisine taraf olmayan üçüncü devletlere hak sağlamaz veya yükümlülük getirmez. Bu kural, Viyana Sözleşmesi'nin

---

b- esaslı değişiklik ona başvuran tarafın ya andlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü ihlal etmesinin ya da andlaşmanın diğer herhangi bir tarafına karşı herhangi bir milletlerarası yükümlülüğünü ihlal etmesinin neticesi ise.

3. Yukarıdaki paragraflara göre bir taraf esaslı bir şart değişikliğine bir andlaşmayı sona erdirme veya ondan çekilme gerekçesi olarak başvurulabiliyorsa, değişikliğe, andlaşmayı askıya almanın bir gerekçesi olarak da başvurulabilir.

31 VAN DYKE, 2005, s. 75.

32 Ibid, s. 97.

33 Ibid. Ayrıca bkz. JANIS Mark W., **An Introduction to International Law**, Third Edition, Aspen Law and Business, 1999, s. 34-35.

34. maddesinde "bir andlaşma, rızası olmadan üçüncü bir Devlet için ne hak ne de yükümlülük yaratır" (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*) şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte Sözleşme 36 ila 38. maddeler arasında bu kuralın istisnaları belirtilmiştir.[34]

Eğer bir andlaşma, açıkça üçüncü bir devlet için fayda sağlamayı belirtmiş ve sözleşmeci taraflar bu niyetlerini açıkça belli etmişlerse, o zaman andlaşmaya taraf olmayan ilgili üçüncü devlet kendisine sağlanan bu hak ve menfaatlerden istifade edebilir ve kendisine çıkar sağlayan ilgili andlaşma hükmünün icrasını talep edebilir. 1947 Paris Barış Andlaşması da Türkiye için bu şekilde bir hak tanımaktadır. Zira bazı durumlarda barışın korunmasına ilişkin uluslararası toplumun genel menfaatinin korunması çerçevesinde, büyük devletlerin gözetiminde uluslararası statüler oluşturulabilmektedir.

On iki Ada, İtalya'nın egemenliğindeyken silahsızlandırma şartı bulunmamaktaydı. Ancak Yunanistan'a devredilirken bu şart özellikle büyük güç-

---

[34] 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi- Madde 36- *Üçüncü Devletler için haklar öngören andlaşmalar*

1. Bir andlaşmanın tarafları andlaşmanın bir hükmünün ya üçüncü bir Devlete veya o Devletin mensubu olduğu Devletler grubuna, ya da bütün Devletlere, bir hak vermesini kastettiyse ve üçüncü Devlet buna rıza gösterirse, üçüncü Devlet için andlaşmanın bu hükmünden o hak doğar.

Üçüncü Devletin rızası, aksi belirtilmediği sürece farz edilir, meğerki andlaşma başka türlü öngörsün.

2. Birinci paragrafa göre bir hakkı kullanan bir Devlet bu hakkın kullanılması için andlaşmada öngörülen veya andlaşmaya uygun şekilde tesis edilen şartlara uyacaktır.

Madde 37- *Üçüncü Devletlerin yükümlülüklerinin veya haklarının geri alınması veya değiştirilmesi*

1. Otuz beşinci maddeye uygun şekilde üçüncü bir Devlet için bir yükümlülük ortaya çıktığı zaman, bu yükümlülük ancak andlaşmaya taraf olanların ve üçüncü Devletlerin rızası ile geri alınabilir veya değiştirilebilir. Meğerki, tarafların başka türlü mutabakata vardıkları tespit edilmiş olsun.

2. Otuz altıncı maddeye uygun şekilde üçüncü bir Devlet için bir hak ortaya çıktığı zaman, üçüncü Devletin rızası olmadan hakkın geri alınamayacağı veya değiştirilemeyeceği niyeti tespit edilirse, bu hak akit taraflarca geri alınamaz veya değiştirilemez.

Madde 38- *Bir andlaşmada yer alan kuralların milletlerarası teamül aracılığı ile Üçüncü Devletleri bağlaması 34-37'nci maddelerde yer alan hiçbir hüküm, bir andlaşmada belirtilen bir kuralın bir milletlerarası teamül kuralı olarak, bu sıfatla tanınmış olduğu üzere, üçüncü bir Devleti bağlamasını engellemez.* (Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmadığı için Sözleşme'nin resmi çevirisi bulunmamaktadır. Türkçe çeviri için bkz. KURAN Selami/ AYDIN OKUR Derya/ GÜNEL Reşat Volkan/SARIBEYOĞLU Meltem, **Uluslararası Hukuk Temel Metinler**, 3. Baskı, Beta, İstanbul, 2014, ss. 83-111.

ler tarafından Paris Barış Andlaşması'na konuldu.[35] Barış andlaşmaları, genel olarak uluslararası toplumun veya en azından bölgedeki devletlerin genel menfaatini yansıtır. 1947 Paris Barış Andlaşması da bu şekilde bir andlaşma olduğu için *erga omnes*[36] etki yaratmaktadır. Bu nedenle Türkiye, Andlaşmanın 14. maddesinin[37] Karadeniz ve Akdeniz arasındaki seyrüseferde jeopolitik konumu uygun olan tüm devletlere *erga omnes* olarak uygulanabileceğini savunmaktadır.[38]

1947 Paris Barış Andlaşması'nın amaçsal (gaî) yorum yöntemi ile değerlendirilmesi halinde *erga omnes* etki yarattığı tespit edilecektir. Bu sayede son yıllarda, uluslararası hukuk alanında *jus cogens* (emredici normlar) ile birlikte kullanımı artan *erga omnes* kavramının henüz çıkmadığı dönemde Uluslararası Daimî Adalet Divanı'nın "Savoie Serbest Bölge" davasında

---

35 ADAM, 2000, s. 215.

36 "*Erga omnes*" ifadesi Latince anlamıyla "herkese akan" demek olup, hukuki alanda herkese karşı ileri sürülebilen hak ve yükümlülükleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu doğrultuda; örneğin, *jus cogens* kuralların *erga omnes* yükümlülükler doğurduğu kabul edilmektedir. Bkz. BASSIOUNI M. Cherif, "International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes", **Law and Contemporary Problems**, Vol. 59, No. 4, Autumn 1996, s. 72.

37 Treaty of Peace with Italy, Signed at Paris, on 10 February 1947: Section V - GREECE (Special Clause).

Article 14- *1. Italy hereby cedes to Greece in full sovereignty the Dodecanese Islands indicated hereafter, namely Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), ScarScarpanto, Casossso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos), and Castellorizo, as well as the adjacent islands.*

2. These islands shall be and shall remain demilitarized.

3. The procedure and the technical conditions governing the transfer of these islands to Greece will be determined by agreement between the United Kingdom and Greece and arrangements shall be made for the withdrawal of foreign troops not later than 90 days from the coming into force of the present Treaty.

(Madde 14- 1. İtalya, işbu belgeyle bundan böyle aşağıda belirtilen Oniki Adalar, yani Stampalia (Astropalia), Rodos (Rhodos), Calki (Kharki), ScarScarpanto, Casossso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) ve Castellorizo'nun yanı sıra bitişik adaların tam egemenliğini Yunanistan'a bırakmaktadır.

2. Bu adalar askerden arındırılmış olacaktır ve öyle kalacaktır.

3. Bu adaların Yunanistan'a nakline ilişkin usul ve teknik şartlar, Birleşik Krallık ile Yunanistan arasındaki anlaşma ile belirlenecek ve yabancı birliklerin, Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren en geç 90 gün içinde geri çekilmesi için düzenlemeler yapılacaktır). (*Türkçe çeviri ve koyu vurgular tarafımca yapılmıştır*).

(Kaynak: https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf) (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

38 ADAM, 2000, s. 215.

uygulamayı reddettiği üçüncü tarafa hak yaratan hüküm (*stipulation pour autrul*) kavramından yardım umulmasına gerek duyulmayacaktır.[39] Bu anlamda belirtmek gerekir ki belli bir bölgenin silahsızlandırılmasını sağlayan andlaşmalar, objektif hukuki durum yaratmakta olup, makalemiz konusunda olduğu üzere Doğu Ege Adalarının veya belli bir bölgenin uluslararası statüye kavuşmasını sağlamaktadır.

Oluşturulan bu objektif hukuki durumu sadece Sözleşmeci devletlerin arasındaki bir yapı olarak görmek hatalı olacaktır. Âkit devletler böyle bir hukuki yapıyı kurduktan sonra mesele artık onların arasında hak ve yükümlülükler doğuran bir ilişki olmanın ötesine geçerek, uluslararası toplumun barış ve güvenliğini ilgilendiren bir statüye dönüşmektedir. Dolayısıyla burada barışın muhafazası adına mevcut hukuki statünün korunmasında bütün devletlerin (*erga omnes*) menfaati vardır.[40]

İmzacı devletlerin, adaların askerden arındırılması hükmünü koymalarının amacı, Doğu Ege'de barışı tesis etmek, Türk Boğazlarına doğru serbest geçiş rejimini sağlamaktır. Bu bakımdan askerden arındırma hükmünün, Türkiye'nin güvenliğini korumayı amaçladığı dolayısıyla da Türkiye'nin öncelikle *erga omnes* haklar daha sonra da üçüncü devletler lehine hak tanıyan hükümler yoluyla Paris barış Andlaşması'nda yer alan bu hükmün icrasını isteyebilme hakkı olduğu tezi oldukça güçlüdür. Zira Paris Barış Konferansı'nın hazırlık çalışmalarından da anlaşıldığı üzere hem İngiliz hem de Amerikan delegasyonları adaların askerden arındırılması hükümlerinin Türkiye'nin güvenlik menfaatleri gereğince olduğunun bilincinde hareket etmişlerdir.[41]

Buna rağmen, Yunanistan ilgili hükmün, Paris Andlaşması'na taraf diğer devletlerin özellikle de Sovyetler Birliği'nin menfaatini amaçladığı gibi bir iddiada da bulunmaktadır.[42] Ancak Yunanistan bu iddiası ile çelişecek şekilde davranmaya daha Andlaşmanın adeta imzaları kurumadan başlamıştır. Örneğin, 1948 gibi çok erken bir tarihte Sovyetler Birliği, Yunanistan'ın adaları silahlandırmaya başlayarak andlaşmadan kaynaklanan yükümlülükle-

---

39 Ibid.

40 Ibid.

41 Ibid, s. 211.

42 Bkz. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Resmî web sitesi: https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/turkish-claims-regarding-the-demilitarization-of-islands-in-the-aegean-sea.html (Erişim Tarihi: 17.09.2022).

rini ihlal ettiğini belirtmiştir. Konu Birleşik Krallık tarafından da değerlendirilmiş, İngiliz Askeri Misyonu, Londra'nın Yunanistan'ın bu taleplerine göz yumup bakamayacağını sorarken, Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, İngiltere'nin, askeri karargâhların kurulmasını yasaklayan andlaşmayı ihlal eden Yunanistan'a göz yumulamayacağı yönünde görüş beyan etmiştir.[43] Bu durum esasında yukarıda belirttiğimiz Türkiye'nin durumu fark ettiği 60'lı yılların da oldukça öncesine dayanmaktadır.[44]

İlginçtir ki Yunanistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmî web sitesinde de On İki Adaların silahsızlandırılmasının Sovyetler Birliği'nin kararlı müdahalesiyle dayatıldığı ve Moskova'nın o dönemki siyasi emellerini yansıttığı ifade edilmiştir.[45] Akabinde, NATO ve Varşova Paktlarının kurulmasıyla adaların askerden arındırılmış statüsünün anlamını kaybettiği iddia edilmektedir.[46]

Bu ifadeler aslında Yunanistan'ın tezleri arasında hukuki anlamda en zayıf halkalardan birisini oluşturmaktadır. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi bir andlaşmanın belli hükümlerinin icrailiğine itiraza izin vermemektedir. Üstelik bu bir barış andlaşması ise durum çok daha nazik bir hale gelmektedir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriye-

---

43 PABUÇÇULAR Hazal, War or Peace? The Dodecanese Islands in Turkish Foreign and Security Policy (1923-1947), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015, s. 420. Ancak ABD'nin Birleşik Krallık aksine Yunanistan'ın 1947 Paris Barış Andlaşması'ndaki askerden arındırma hükümlerini esnetebileceği yönünde bir anlayış benimsediği görülmektedir. Buna göre, bu adalar grubunun dış savunma amacıyla militarizasyon olasılığı, ABD Savunma Bakanlığı'nın 1948 tarihli bir hukuki görüşüyle de desteklenmektedir. Dışişleri Bakanı Marshall'dan Atina'daki ABD Büyükelçiliği'ne gönderilen 29 Temmuz 1948 tarihli çok gizli bir telgrafta Bakanlık, İtalya Andlaşması uyarınca Yunanistan'ın 'iç düzeni korumak veya sınırları savunmak için Oniki Ada askeri tesislerini kullanma konusunda eşit hakka sahip olduğu' sonucuna varmaktadır. Bkz. COUFOUDAKİS Van & VALİNAKİS Yannis G., "The Evolution of Greece's Defense Strategy in Relation to NATO Contingencies", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Volume XXII, No I January-March 1987, s. 33.

44 Aynı yönde bkz. PABUÇÇULAR 2015, s. 421. Yazar, askerden arındırma ihtilafının 1970'lerde Kıbrıs harekâtı sonrasında taraflar arasında karşılıklı suçlamalar döneminde değil, 1947'nin başından beri olduğunu ifade etmektedir. Ben de politik değil ama diplomatik ve hukuki anlamda Türkiye tarafından ilk defa 1960'larda saptanmasına rağmen yine Yunanistan'ın taleplerinin ilk defa ortaya çıkışı bakımından ihlallerin başlangıcının 1947'lere kadar götürebileceği düşüncesindeyim.

45 https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/turkish-claims-regarding-the-demilitarization-of-islands-in-the-aegean-sea.html (Erişim Tarihi: 17.09.2022).

46 Ibid. (The demilitarized status of the Dodecanese islands was imposed after the decisive intervention of the Soviet Union and echoes Moscow's political intentions at that point in time. It should, however, be noted that demilitarized status lost its raison d'être with the creation of NATO and the Warsaw Pact, as incompatible with countries' participation in military alliances).

ti'nin aksine Yunanistan 1969 Viyana Sözleşmesi'ne taraftır[47] ve tam da bu nedenle "bazı hükümlerin icraîliğini kaybettiği" iddiası, kendi taraf olduğu 1969 Viyana Sözleşmesi nezdinde hükümsüzdür. Dolayısıyla Yunanistan'ın "Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünyasının 1947 Paris Barış Andlaşması'nda On İki Adaların silahsızlandırılmasına ilişkin hükümleri ortadan kaldırdığı" iddiası uluslararası hukuka tamamen aykırılık teşkil etmektedir.

Kısaca şunu söylemek mümkündür ki, 1947 Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesinde silahsızlandırma koşulu ile Yunanistan'a devredilen adalarda, Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden hemen itibaren bu düzenleme Yunanistan tarafından sistematik olarak ihlal edilmiştir. Bu durumda çalışma kapsamında vardığım özgün sonuç, On İki Adaların egemenliğinin, askersizleştirmenin ihlali durumunda artık Yunanistan'a ait kabul edilemeyeceği yönündeki Türk tezinin oldukça güçlü hale geldiği yönündedir. Çünkü yapılan ihlaller, dönemsel veya münferit değildir. Aksine, özellikle Paris Barış Andlaşması'nın kabulünün hemen ardından ve 1960'lardan günümüze kadar uzanan süreçte Lozan Barış Andlaşması'nın, sürekli ve sistematik şekilde ihlali sebebiyle, başta On İki Adalar olmak üzere Doğu Ege Adalarının egemenlik devrinin hukuki dayanağı ortadan kaldırmıştır.

1947 Paris Barış Andlaşmasında yer alan "adaların askersizleştirilmesi" hükmü ile On İki Adaların Yunanistan'a devredilen egemenliğinin, askersizleştirme hükümlerine uyulmamaya ısrarla devam edilmesi nedeniyle 'egemenlik devir şartı'na aykırılıktan ötürü, hukuki dayanağının ortadan kalktığını düşünmekteyim. Başta Saruhan Adaları olmak üzere diğer Doğu Ege Adalarının egemenliğinin devredildiği Lozan Barış Andlaşması'nın 12. Maddesinin askıya alınması suretiyle de Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya gibi adaların üzerindeki Yunan egemenliğinin de tartışılmasının gündeme getirilebileceği fikrindeyim. Bu fikri aşağıda VI. Bölümde Lozan Barış Andlaşması'nın ihlallerinin hukuki sonuçları kısmında ifade etmeye çalışacağım.

IV. TÜRKİYE VE İTALYA ARASINDA ON İKİ ADALARIN ANADOLU KIYILARI İLE KARŞILIKLI SINIRLARININ BELİRLENMESİ ÇALIŞMALARI

1923 tarihli Lozan Barış Andlaşması, Ege Denizi'nin kuzey kesiminde yer alan adaların egemenlik durumuyla ilgili düzenlemeleri içermesinin yanı sıra, On İki Ada olarak bilinen, esasen 14 adanın egemenliğini, Türkiye adı-

[47] Taraf devletler için bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

na İtalya'ya devreden düzenlemeyi de getirmiştir. Yani, Lozan Andlaşması, bir yandan Kuzey Ege Denizi'ndeki adaların egemenlik durumunu düzenlerken, öte yandan da On İki Ada'nın İtalya'ya devredilmesini öngörmüştür.

Türkiye 1932 yılında, Lozan Andlaşmasıyla egemenliğini İtalya'ya devretmiş olduğu On İki Ada'nın, Türkiye sahilleriyle ilişkisini düzenlemeye dönük hukukî bir çalışma yapmıştır. Bu hukukî çalışmalardan bir tanesi andlaşma haline dönüştürülmüştür. Ocak 1932 tarihli bu andlaşma, Türkiye ile İtalya arasında, İtalya'ya devredilmiş olan On İki Adadan birisi olan Meis Adası ile Türkiye sahilleri arasındaki sahil hattının, deniz sınırının çizilmesini öngören bir andlaşmadır.[48] Bu andlaşma, Türkiye ile İtalya arasında imzalanmış, Resmî Gazetemizde yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir.[49]

Bunun yanı sıra, 1932 yılında, On İki Ada'nın diğerleriyle ilgili olarak da İtalya ile benzer bir çalışmaya başlanılmış, 1932 yılının Aralık ayında, böyle bir anlaşma konusunda genel bir mutabakat sağlanmıştır. Bu mutabakata göre, On İki Ada ile Anadolu sahilleri arasındaki sınır, Türkiye ile İtalya arasında müzakere edilmiştir. Bu müzakere süreci içerisinde, Kardak Kayalığının İtalya tarafına devrini öngören bir anlayış, o çalışmaya egemen olmuştur. Ancak bu çalışma, hukukî geçerlilik noktasına getirilememiştir. Dolayısıyla anlaşma son aşamasına ulaşamamış, Resmî Gazetemizde yayımlanmamış, yürürlüğe girmemiştir. Böylece, Türkiye'yi ve İtalya'yı karşılıklı olarak bağlayan muteber bir uluslararası belge oluşmamıştır.[50]

1947 Paris Barış Konferansında, Yunanistan, 1932 yılında Türkiye ile İtalya arasında yapılmış -biri tamamlanmış, diğeri son noktaya ulaşmamış olan- bu iki çalışmanın, 1947 Paris Barış Andlaşmasına entegre edilmesini, bu belgenin andlaşmanın bir eki haline getirilmesini sağlamak üzere bir girişimde bulunmuştur. Fakat, başta Rum temsilcisi olmak üzere, pek çok ülke temsilcisi, 1932 Andlaşmalarının var olmadığını, yürürlüğünün tartışmalı olduğunu, o nedenle Paris Andlaşmasının bünyesi içerisine alınmasının söz konusu olamayacağını öne sürmüşlerdir. Bu anlamda, 1932 tarihli Türkiye ile İtalya arasındaki çalışmalar, 1947 Paris Andlaşmasında, hukukî geçerliliği olan bağlayıcı birer belge durumuna dönüşmemiştir.[51]

---

48 T.B.M.M. Tutanak Dergisi Cilt 1, Dönem 20, (30.1.1996) s. 75.

49 Anadolu sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Adanın Ciheti Aidiyeti Hakkında İtalya Hükûmeti ile Aktolunan İtilâfname Hakkında Kanun, R.G. 25.1.1933, Sayı 2313.

50 T.B.M.M. Tutanak Dergisi Cilt 1, Dönem 20, (30.1.1996), s.76.

51 Ibid.

Yunanistan'ın, Türkiye ile İtalya arasındaki bu mutabakatları 1947 Paris Barış Andlaşması'na, yerleştirme konusundaki çabası, çeşitli ülke temsilcilerinin muhalefetiyle engellenmiştir. Bu nedenle Yunanistan 1950 yılında, "*bu meseleyi halledelim; On İki Ada, 1947 Paris Andlaşmasıyla İtalya'dan bize intikal etti; ama, bu adalarla Türkiye arasındaki sahil hattının nerelerden geçtiğini birlikte müzakere etmemiz lazım. İtalya ile yapılan çalışma sonuçlanmadı; bu çalışmayı birlikte yapalım da hangi kayalık, hangi adacık, hangi ada kime aittir, sınır nereden geçecek, Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz sınırı nedir; bunu, birlikte belirleyelim*" diyerek Türkiye'ye müracaat etmiştir. Bu müracaattan da bir sonuç çıkmamıştır. Ancak bizatihi bu müracaatın kendisi dahi, Yunanistan'ın konunun muallakta olduğunu itiraf edişinin bir belgesidir.[52]

V. EGEMENLİĞİ TARTIŞMALI ADACIK VE KAYALIKLAR

Önemli bir diğer husus ise andlaşmalarda ismi belirtilmeyen egemenliği tartışmalı adacık ve kayalıklara ilişkindir. Burada, özellikle 1996 yılında iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren Kardak Kayalıkları krizine değinmek de faydalı olacaktır. Türkiye'nin Kardak kayalıkları üzerinde egemenliği olduğunun en güçlü kanıtı bu kayalıkların kıyıdan yalnızca 3.8 deniz mili uzaklıkta olması, buna karşın kayalığın Yunanistan'ın Kalimnos (Kilimli) Adası'ndan 5.5 deniz mili uzaklıkta olmasıdır. Mesele, söz konusu kayalıkların sadece Türkiye'ye daha yakın olması değil, aynı zamanda Türk karasuları içerisinde yer alıyor olmasıdır. Eğer, uluslararası bir dava olan Eritre-Yemen Sınır Uyuşmazlığında uluslararası tahkim mahkemesinin kararı[53] (1999) esas alınırsa, bir ülkenin karasularında yer alan isimsiz adacık ve kayalıklar, karine olarak o kıyı devletinin egemenliği altında olduğu anlaşılır. Eritre-Yemen tahkim mahkemesi kararının özel önemi, mahkemenin yaptığı bu çıkarımı, açıkça Lozan Barış Andlaşması'nın 16. maddesine dayandırıyor olmasıdır.[54]

Buna göre, Lozan Barış Andlaşmanın lafzını inceleyen tahkim mahkemesi, 6. ve 12. maddelerde 3 deniz mili içerisindeki ada ve adacıklarda Türkiye'nin egemenliğinin kabul edildiğine işaret etmektedir. Mahkeme, bu maddelerde belirtilen 3 deniz milinin, 1923 yılındaki karasuları genişliği miktarını

---

52 Ibid.

53 Bkz. https://pca-cpa.org/en/cases/81/ (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

54 Eritrea/Yemen - Sovereignty and Maritime Delimitation in the Red Sea, Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage - Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute October 9, 1998, para. 472.

ifade ettiğini belirterek, günümüzde karasuları genişliği artmış olsa dahi (pek çok yerde 12 mil, Ege'de de 6 mil) bu karinenin halen geçerli olduğunu, dolayısıyla karasularında kalan adacık ve kayalıkların kıyı devletinin egemenliğine tabi olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu muhakeme çerçevesinde, Kardak-Imia Kayalıklarının egemenliği doğrudan Türkiye'ye aittir.

Diğer yandan, doktrinde de belirtildiği üzere, Anadolu'dan üç deniz mili ötedeki adalar üzerinde Türk egemenliğinin sona erdiği varsayımı, Lozan Barış Andlaşması'nın lafzı ve ruhuna, genel itibariyle de andlaşmaların yorum kuralları ile egemenlik devrinin açık rıza beyanını gerektirdiği uluslararası hukuk kurallarına aykırılık teşkil etmektedir.[55] 1914'te Altı Büyük Devlet Kararı ile egemenliği devredilen adalar haricindeki adalar, esasında Osmanlı Devleti egemenliğinde kalmaya devam etmiştir. Lozan Barış Andlaşması'nın 12 ve 15. maddeleri[56] de zımnen bu durumu kabul etmektedir. Bu bağlamda, Andlaşma'nın 16. maddesini[57] toplu bir feragat beyanı olarak yorumlamak uluslararası hukukun egemenlik devrine ilişkin kurallarına aykırılık teşkil edecektir.[58]

---

[55] KURUMAHMUT Ali, "A New Greek- Turkish Dispute: Who Owns the Rocks?" içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, s. 113.

[56] Lozan Barış Andlaşması Madde 12: *İmroz ve Bozca Adaları ile Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin 17/30 Mayıs 1913 günlü Londra Andlaşmasının beşinci ve 1/14 Kasım 1913 günkü Atina Andlaşmasının on beşinci Maddeleri hükümleri uyarınca 13 Şubat 1914 günkü Londra Konferansında alınıp 13 Şubat 1914 günü Yunan Hükümetine bildirilen karar, işbu Andlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci Maddede yazılı olan Adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşulu ile doğrulanmıştır.* ***Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan Adalar, işbu Andlaşmada tersine hüküm olmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır.*** (Koyu vurgu tarafımca yapılmıştır).

Lozan Barış Andlaşması Madde 15: *Türkiye aşağıda sayılan Adalar üzerindeki tüm hak ve senetlerinden İtalya yararına vazgeçer: Bugün İtalya'nın işgali altında bulunan Astampalya (Astropalia), Rodos (Rhodes), Kalki (Calki), Skarpanto, Kazos (Casso), Piskopis (Tilos), Misiros (Misyros), Kalimnos (Kalymnos), Lcros, Patmos, Lipsos (Lipso), Sombeki (Simi) ve Istanköy (Koş) Adaları ile bunlara bağlı olan adacıklar ve Meis (Castellorizo) Adası.*

[57] Lozan Barış Andlaşması Madde 16: *Türkiye işbu Andlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup* ***gene bu Andlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda -ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır-*** *her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.*

İşbu Maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz. (*Koyu vurgu tarafımca yapılmıştır*).

[58] KURUMAHMUT, 2000, s.113-114.

Zira bir devletin, herhangi bir andlaşma ile yükümlülük altına girmesi, o devletin egemenliğinden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Uluslararası Daimî Adalet Divanı Wimbledon Buharlı Gemisi Davası'nda bu durumu şu şekilde belirtmektedir: "*Divan, bir Devletin, belli bir davranışta bulunma veya bir davranışta bulunmaktan kaçınma yükümlülüğü altına girdiği herhangi bir andlaşmanın sonucunda, egemenliğinden vazgeçtiği görüşünü kabul etmemektedir. Şüphe yoktur ki, bu türde bir yükümlülük meydana getiren herhangi bir andlaşma, Devletin egemenlik yetkilerinin icrasına, bu yetkilerin belli bir şekilde kullanılması anlamında, kısıtlama getirir. Ancak, uluslararası sözleşmelere (taahhütlere) girebilme hakkı, Devlet egemenliğinin bir sembolüdür.*"[59]

Gerçekten de 16. madde, egemenliği tartışmalı olan adacık ve kayalıkların akıbetinin taraflarca saptanacağını hükme bağlamaktadır. Bu hususta, andlaşmaların teamül hukuku ile ilişkileri de önem arz etmektedir. Özellikle, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (bundan sonra 1982 BMDHS olarak anılacaktır) örneğinde olduğu üzere, kodifikasyon sözleşmelerinin yorumunda devletler ve diğer uluslararası hukuk kişileri, zamanın ruhuna uygun olarak metin üzerinde farklı yorumlar geliştirebilirler. Bu yorumlama faaliyeti hem metne hem de ona karşılık gelen teamül kurallarına esneklik kazandıracaktır.[60] Bu açıdan, Lozan Barış Andlaşması'nın 12 ve 16. maddelerini, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliğini 3 deniz mili içerisindeki ada ve kayalıklar ile sınırlandırma şeklinde yorumlama, halihazırda Ege Denizi'nde her iki kıyıdaş devletin uyguladığı 6 deniz mili karasuları dengesi ile bağdaşmayacaktır.

Diğer taraftan şunu da belirtmek gerekir ki, 16. madde Türkiye'nin egemenlik hakları ile ilgili bir hükümdür. Buna karşın, Doğu Ege Adaları'nın silahsızlandırılmış olmaları statüsü, bu adalar üzerindeki Yunan egemenliğinin sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin, Ege'de egemenliğini devrettiği adalar üzerindeki her türlü hakkından feragat etmesi, bu adalar üzerinde Yunanistan'ın egemenliğine yönelik konulan sınırlandır-

---

[59] S.S. "Wimbledon", Judgment (Series A No. 1, PCIJ Reports 1923, para. 35; BÜYÜK Mehmet Emin, **Uluslararası Daimî Adalet Divanı: Kararlar, Danışma Görüşleri ve Emirnameler (1922-1930)**, 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2020, s. 31; ERKİNER Hakkı Hakan ve BÜYÜK Mehmet Emin, "Türk-Yunan İlişkileri Kapsamında Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığının Çözüm Yeri Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Olabilir mi?", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 27, S. 2, 2021, s. 1021.

[60] ÖKTEM Emre, **Uluslararası Teamül Hukuku**, 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2013, s. 311.

maları ortadan kaldırmamakta, ayrıca Yunanistan'a getirilen sınırlandırmalar ile ilgili olarak Türkiye lehine doğan hakları (itiraz vb.) da yok etmemektedir.[61]

Burada yeri gelmişken konumuzu ilgilendiren kısmıyla kısaca Yunanistan'ın karasularını Ege'de 12 deniz miline çıkarma yönündeki teşebbüs ve emellerine de değinmek gerekir. Zira böyle bir girişimin gerçekleşmesi halinde egemenliği tartışmalı adacık ve kayalıkların Yunan adalarının karasuları içerisinde kalmasından ötürü bu kayalık ve adacıklar üzerinde kendi egemenlik iddialarını kolaylıkla fiiliyatta geçirebileceklerdir. Özellikle yukarıda belirttiğimiz Eritre-Yemen tahkim kararı çerçevesinde olaya baktığımızda, olası bir karasuları genişletme eyleminin bu adacık ve kayalıkların Yunanistan'ın egemenliğine geçmesini nasıl kolaylıkla sağlayacağı görülecektir.

Yunan Meclisi'nin 1982 BMDHS'yi kabulünün akabinde, karasularını Sözleşme'nin 3. maddesinde belirtilen azami sınır olan 12 deniz mili olarak belirlemeyi kararlaştıracağını belirtmesi üzerine, TBMM tarafından 8 Haziran 1995 tarihli 121. Birleşim'de, Ege'deki dengelerin Lozan Barış Andlaşması'yla tesis edildiği, o dönemde her iki devletin de karasularının 3 deniz mili olarak belirlendiği ve bu durumun, Ege Denizi'nin açık deniz alanlarının %70 bir ağırlığa sahip olmasını sağladığı ifade edilmiştir. Ardından 8 Ekim 1936 tarihinde, Yunanistan karasularını 6 deniz miline çıkartmış ve Ege Denizi'nin %43'lük bir kısmında egemen hale gelmiştir. Türkiye ise 15.5.1964 tarihli ve 476 sayılı Karasuları Kanunu ile, karasularını 6 deniz miline çıkarmış olmakla birlikte, egemenliği altındaki kısım Ege Denizi'nin yaklaşık %7'lik bir bölümünü teşkil etmektedir.[62]

Karasularını 12 deniz miline çıkarma yönünde Yunanistan'ın olası bir kararının, 1982 BMDHS'nin genel çerçevesi ile bağdaşıp bağdaşmayacağı hususuna gelecek olursak, böyle bir uygulama Ege'de taraflar arasında 6 deniz mili karasuları genişliğine dayanan dengenin tek taraflı olarak bozulması anlamına gelecektir. Her ne kadar, Sözleşme'nin 3. maddesi karasularının genişliği hususunda azami olarak 12 deniz mili uzaklığı esas almış olsa da uluslararası hukuk kuralları gereği Sözleşme'nin tamamını bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü, Ege Denizi'nde karşılıklı denge-

---

61 BAŞEREN, 2006, s. 78.

62 T.B.M.M. Tutanak Dergisi Cilt 88, Dönem 19, (8.6.1995) s. 136.

yi bozacak böyle bir karar, Sözleşme'nin 300. maddesi ile Taraf Devletlere yüklenen, Sözleşme'de tanınan haklar, yetkiler ve serbestileri, hakkın kötüye kullanılmasını oluşturmayacak biçimde uygulama yükümlüğünü ihlal etme sonucunu doğuracaktır.[63]

VI. 1923 LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASI HÜKÜMLERİNİN İHLALİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

1923 Lozan Barış Andlaşması kurucu bir belge olması sebebiyle halen varlığını uluslararası hukukta devam ettirmektedir. Ayrıca önemli bir uluslararası belge olarak Eritre-Yemen tahkim kararında da görüldüğü üzere güncel uluslararası içtihadı etkileme potansiyeline sahiptir. Daha önce de belirtildiği üzere, Andlaşmanın en önemli özelliği, sınırları tesis eden bir karakteri olması, bu nedenle de 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m. 62/2 hükmü gereğince "koşulların esaslı şekilde değişmesi" iddiası ile feshedilmesi veya iptal edilmesinin söz konusu olamamasıdır.

Bununla birlikte, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi örneğinde olduğu gibi (Türkiye'ye boğazları tekrar silahlandırma hakkı tanınması) veya Eritre-Yemen tahkiminde olduğu gibi 3 deniz mili karasuları içerisindeki adacık ve kayalıkların kıyı devletine verilmesi şeklindeki kuralın karasularının genişliğinin artmasıyla yenilenebileceği şeklindeki modifikasyonlar Andlaşmanın esas yapısını etkilememektedir.

Hem Türkiye hem de Yunanistan birbirlerini Lozan Barış Andlaşması'nın hükümlerini "esaslı şekilde ihlal etmekle" itham etmektedirler. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi Madde 60(3)(b) "esaslı şekilde ihlali" "andlaşmanın konu veya amacının gerçekleştirilmesi için elzem olan bir hükmün ihlal edilmesi" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, mevcut bağlamda bir şekilde döngüseldir, çünkü sorulan soru, Doğu Ege Adaları'nın askerileştirilmesinin veya Türk uçakları tarafından yapılan bazı uçuşların aslında "anlaşmanın konu veya amacını" bozup bozmadığıdır. Bu tür eylemler, anlaşmada görece küçük değişiklikler olarak görülürse, anlaşmanın geri kalanı yine de bağlayıcı ve zorunlu olacaktır.[64]

Öte yandan, askerden arındırma hükümleri 1923 Andlaşması'nda bulunan paket anlaşmanın temel koşulları idiyse, bu hükümlerin ihlali, temel

---

[63] ÖZMAN Aydoğan, **Deniz Hukuku I**, 1. Baskı, Turhan, Ankara, 2006, s. 344.

[64] VAN DYKE, 2005, s. 97.

anlaşma ilişkisini değiştirebilir. Bu durumda 1969 Viyana Sözleşmesi m. 60(2)(b) uyarınca "*Çok taraflı bir andlaşmanın akit taraflardan birisi tarafından esaslı bir şekilde ihlali andlaşma ile bilhassa etkilenen bir tarafa, kendisi ile kusurlu Devlet arasındaki ilişkiler bakımından andlaşmanın yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya almasının gerekçesi olarak bu ihlale başvurma hakkını verir*".

Bu bakımdan Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesine[65] baktığımızda barışın korunmasını sağlama amacıyla ismi sayılan Yunan adalarında askeri güç bulundurulamayacağı açık şekilde belirtilmektedir. Eğer bu hükmün esaslı şekilde ihlal edildiği Türkiye Cumhuriyeti tarafından iddia edilirse, 1969 Viyana Sözleşmesi m. 60(2)(b) çerçevesinde Lozan Barış Andlaşmasının kusurlu Devlet olan Yunanistan ile arasındaki ilişkiler bakımından yürürlüğünü tamamen veya kısmen askıya alma ihtimali ortaya çıkabilecektir. Bu kısmi askıya alma durumu özellikle andlaşmanın 12. maddesinde egemenliği devredilen ve 13. maddeye de konu olan söz konusu adalara ilişkin hüküm özelinde gerçekleştirilebilecektir.

Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesindeki askerden arındırma hükümlerinin devamlı ihlali nedeniyle Andlaşma'nın 12. maddesinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından Yunanistan ile ilişkilerimiz bağlamında askıya alınması durumunda Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya gibi adaların üzerindeki Yunan egemenliğinin Türkiye tarafından tartışmalı hale getirilebileceğini söylemek mümkündür fikrindeyim.

Eğer Türkiye ve Yunanistan'ın bazı eylemleri Lozan'ın katı lafzının ihlali olarak ortaya çıkıyorsa, bu eylemler birbirini ortadan kaldırıcı nitelikte görülebildiği sürece Andlaşmanın geri kalan hükümleri aynı şekliyle taraflar üzerinde bağlayıcılığını devam ettirecektir.[66] Dolayısıyla, Yunanistan'ın

---

[65] Lozan Barış Andlaşması Madde 13: *Barışın korunmasını sağlamak amacı ile, Yunan Hükümeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adalarında aşağıdaki önlemlere saygı göstermeği yükümlenirler:*

Birincisi: Bu Adalarda hiçbir deniz üssü ve hiçbir istihkâm kurulmayacaktır.

İkincisi: Yunan, savaş uçakları ve öteki hava araçlarının Anadolu kıyısındaki topraklar üzerinde uçması yasaklanacaktır.

Buna karşılık, Türkiye Hükümeti de savaş uçaklarının ve öteki hava araçlarının sözü geçen Adalar üzerinde uçmasını yasaklayacaktır.

Üçüncüsü: Söz konusu Adalarda Yunan, Silahlı Kuvvetleri, silah altına alınıp yerinde eğitilebilecek olan normal askersel birlikle ve tüm Yunanistan topraklarındaki jandarma ve polis sayısı ile orantılı olacak, bir jandarma ve polis örgütü ile sınırlı kalacaktır.

[66] VAN DYKE, 2005, s. 97.

adaları silahlandırması, eğer bu şekilde esaslı bir ihlal olarak görülmezse, uluslararası sorumluluk hukukunun temel ilkeleri çerçevesinde ihlalden etkilenen taraf olarak Türkiye, ihlalden önceki hale tekrar dönülmesi amacıyla "eski hale iade" talebinde bulunmalıdır. Burada ihlalden dolayı uğranılan zarar, BM veya NATO gözlemcileri vasıtasıyla kanıtlanarak, durum tespitinin akabinde ihlalin ortadan kaldırılması amacıyla Yunanistan'dan diplomatik talepte bulunulması yerinde olacaktır.

Bu noktada "eski hale iade" ile ilgili uluslararası hukukun teorik yapısını ortaya koymak, duruma bir çözüm önerme noktasında, fayda sağlama istidadı göstermektedir. Uluslararası uygulamada haksız bir fiile ilişkin olarak onarım (*reperation*) usulleri iki alt başlıkta toplanmaktadır. Bunlardan ilki "eski hale iade" (*restitution*), ikincisi ise "maddi tazminattır" (*pecuniary damage*). Genel itibariyle eski hale iade, ihlalin neden olduğu zarardan kaynaklanan bozulan ilişkilerin yeniden onarılarak önceki halin (*status quo ante*) yeniden tesis edilmesidir.[67]

Buna karşılık, bir diğer onarım biçimi olan maddi tazminat, eski hale iadenin olanaklı olmadığı veya yeterli olmayacağı durumlarda zararın yeterli şekilde onarımını gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası Daimî Adalet Divanı'nın ifadesi ile söylemek gerekirse, "onarım; mümkün olduğu şekilde yasadışı fiilin tüm sonuçlarını ortadan kaldıracak ve tüm imkanlar ile fiilin işlenmemiş sayılacağı durumu tesis edecektir".[68]

Adaların silahlandırılmasının maddi tazminatı gerektirecek bir durum olmadığı aşikardır. Burada Yunanistan'ın uluslararası yükümlülüklerinin ihlalinin onarımı "eski hale iade" şeklinde gerçekleştirilebilir. Eski hale iadenin gerçekleştirilebilmesinin yolu da Yunanistan'ın adalarda gerçekleştirdiği askeri tahkimatı ortadan kaldırması ile mümkündür.

Yunanistan'ın adalardaki askeri varlığını tesis etmesini, özellikle BM Şartı m. 51'deki meşru müdafaaya dayandırarak, bu hükmü "emredici norm" (*jus cogens*) olarak görmek suretiyle, Lozan ve Paris Barış Andlaşmalarındaki "adaların askerden arındırılması" hükümlerini 1969 Viyana Sözleşmesinin *jus cogens* normlara diğer andlaşma hükümleri üzerinde üstünlük tanıyan 53. ve 64. maddeler bağlamında geçersiz gören bir anlayışı

---

[67] ERKİNER Hakkı Hakan, **Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010, s. 199 vd.

[68] The Factory at Chorzow *(Germany* v. *Poland*), 13 September 1928, PCIJ, Series A, No. 17, Collection of Judgments No: 13, (Merits), s. 47.

da ileri sürmektedir.[69] Öncelikle meşru müdafaa, temel bir uluslararası hukuk normu olmakla birlikte, genellikle *jus cogens* olarak sayılmamaktadır.[70] Diğer taraftan yaklaşık iki yüzyıldan uzun bir süredir askerden arındırılmış bölgeler uluslararası hukuk uygulamasında yer almaktadır.

Örneğin; Baltık Denizindeki Aaland Adaları yaklaşık 150 yıldır askerden arındırılmış bölge halindedir ve barışa hizmet etmektedir. Aaland Adaları ile ilgili konvansiyon 30 Mart 1856'da İsveç, Finlandiya ve Rusya arasında imzalanmış ve askerden arındırma gerçekleştirilmiş ancak daha sonra Ekim 1921 tarihli andlaşma ile tarafsızlaştırma rejimi tesis edilmiştir. Yine Finlandiya ile imzalanan 1947 Paris Barış Andlaşması'nın 5. maddesinde "adaların askerden arındırılmış olarak tutulmaya devam edileceği" ifade edilmiştir. Bu bakımdan hem Aaland Adaları'nın hem de Doğu Ege Adaları'nın askersizleştirilme itibariyle benzer bir statüde olduğunu ve bu doğrultuda 1969 Viyana Sözleşmesi m. 36-38 hükümleri uyarınca ilgili üçüncü devletler için de hak yarattıklarını söyleyebiliriz.[71]

Netice itibariyle, Yunanistan'ın zikredilen andlaşma hükümlerinin yasal etkisini ortadan kaldırmak amacıyla uluslararası hukukun emredici normlarının üstünlüğüne dayanma çabası, uluslararası hukuk bakımdan kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir. Meşru müdafaaya ilişkin kural emredici bir norm değildir ve mevcut olmayan bir silahlı müdahalenin olma ihtimalini ileri sürmek suretiyle, özel hukuki rejim tesis eden andlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerinden kurtulmak için bir hukukî çıkış noktası sağlamamaktadır.

---

69 Bkz. http://www.hri.org/MFA/foreign/bilateral/aegeen.htm (Erişim Tarihi: 26.11.2022) (The right of legitimate defense, one of the fundamental rights of the international legal order, possesses the character jus cogens. Article 103 of the U. N. Charter states that the right of legitimate defense contained in article 51 overrides any conventional obligation to the contrary).

70 Örneğin; 2001 Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu Taslak Maddeleri Komisyonu Çalışma Grubu "saldırı yasağını" bağımsız bir emredici norm (*jus cogens*) olarak görmüş ancak "meşru müdafaa" konseptini uluslararası hukukun emredici bir normu olarak nitelendirmemiştir. Bkz. https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2022).

71 VAN DYKE, 2005, ss. 97-98.

VII. DOĞU EGE ADALARININ SİLAHSIZLANDIRILMASI VE ADACIKLAR İLE KAYALIKLARIN AİDİYETİ SORUNLARININ DİPLOMATİK MÜZAKERE YOLUYLA ÇÖZÜMÜNÜN DENENMESİ

Bu başlık altında, Doğu Ege Adalarına ilişkin hukuki sorunların niçin yargısal çözüm yerine diplomatik usuller vasıtasıyla çözülmesi gerektiğine dair nedenleri sıralayacağım.

İlk olarak, Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege uyuşmazlıklarının çözümünde yargısal yollardan ziyade müzakere yönteminin avantajlarını ortaya koymaya çalışacağız. İlk olarak belirtmek gerekir ki uluslararası yargısal çözüm yöntemi, kazananın tamamını alacağı bir yapı taşıdığı için oldukça risklidir. Böyle bir durumda verilecek bir karar tarafların arasındaki sorunları esnek davranarak ortadan kaldırması ve gerekli düzeltmeler için alan bırakmasına engel oluşturacaktır.

İkinci olarak, taraflar ancak aralarında gerekli müzakereleri yapıp, anlaştıkları ve anlaşamadıkları noktaları belirledikten sonra, genellikle yargısal yollara başvururlar. Bu bakımdan pek çok uluslararası andlaşmada da çıkacak uyuşmazlıkların yargı yoluna götürülmeden önce müzakere ve dostane çözüm yöntemleri ile halline dair tüketilmesi zorunlu usulî yollar oluşturulur. Türkiye ve Yunanistan sorunların neler olduğu konusunda bile nereyse hiçbir aşamada mutabakata varabilmiş değildir.

Üçüncü olarak, Ege'deki uyuşmazlıkların tamamının doğrudan birbirleriyle ilgili olmaları nedeniyle "paket anlaşma" (*package deal*) yöntemi, yargısal çözümden daha tercih edilebilir bir yapıdadır. Bu şekilde taraflardan birisinin bir konuda vereceği bir taviz başka bir konuda elde edeceği kazanım ile dengelenebilir.

Dördüncü olarak, deniz uyuşmazlıklarını yargısal yollara sunan devletlerin çoğunlukla iyi ilişkilere sahip olması tesadüf değildir. Zira aralarındaki iyi münasebetlerin bir neticesi olarak uyuşmazlık tarafları yargı makamının vereceği kararı kabule hazırlıklıdırlar.

Beşinci ve son olarak, hukukun yorum içeren yapısı çeşitli konularda kesinliğin önünde bir engel teşkil etmektedir. Deniz uyuşmazlıklarında bu durum oldukça belli olduğu için, Uluslararası Adalet Divanı'nın hakkaniyet ve nisfete (*ex aequo et bono*) yaklaşan şekilde geniş bir takdir yetkisi kullanarak meseleleri çözümlediği dikkate alınmalıdır. Bu durum özellikle Ege

Denizi gibi dünyadaki en karmaşık coğrafyalardan birisinin sorunlarının çözümlenmesinde verilecek bir yargısal kararın tatmin edici olmasının önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Anılan sebeplerle iki ülke arasındaki çok katmanlı uyuşmazlıklar yumağının müzakereler yoluyla çözümlenmesinde büyük fayda bulunmaktadır.

SONUÇ

Netice itibariyle, hem 1923 Lozan Andlaşması hem de 1947 Paris Andlaşması halen icrailiğini devam ettirmektedirler. Türkiye'nin, adaların statüsü ve askerden arındırılmış yapılarına dair hukuki pozisyonu uluslararası hukuk ve reel politik bakımından oldukça güçlüdür. Bu noktada, adalar arasında bir kategorizasyon yapılması gerekirse, 1947 Paris Barış Andlaşmasından sonra yeni bir belge kabul edilmediği için On İki Adaların silahsızlandırılmasına ilişkin Türkiye'nin pozisyonu tartışmaya kapalıdır.

Türkiye'nin; Midilli, Sisam, Sakız ve İkarya adalarına ilişkin pozisyonu da 1936 Montrö Sözleşmesinin bu adalara herhangi bir etkisi olmaması nedeniyle oldukça güçlüdür. Görece tartışmaya açık olan husus, Limni ve Semadirek adalarının boğazlara yakınlığı nedeniyle 1923 Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki askersiz olma statülerinin 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile revize edilip edilmediğidir. Esasında, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin de yeni bir hukuki durum yarattığı dikkate alındığında, yeni hukuki durumun kapsamının genişletilmesi suretiyle Limni ve Semadirek Adalarını da silahlandırmaya zımnen izin verdiğini söylemek mümkün değildir. Nitekim, dönemin Yunan Başbakanı da bu silahlandırma faaliyeti ile Lozan Barış Andlaşmasını ihlal ettiklerini itiraf etmiştir.

Limni'nin ve On İki Adanın silahlandırılması ve genel itibariyle diğer ihlallere yönelik olarak Türkiye'nin ısrarlı şekilde diplomatik notalar ve sahadaki faaliyetleriyle itirazda bulunması ve Yunanistan'ın diğer adacık ve kayalıklarda da egemenlik tesis etme çabalarının engellenmesi ulusal menfaatlerimiz bakımından hayati önemi haizdir.

Türkiye'nin uygulanmasını talep ettiği hakkaniyet ve diğer sübjektif ilkelerin Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihatlarının temelini oluşturmaması, bu ilkelerin ikili ve çok taraflı yargı-dışı uyuşmazlık çözüm yöntemlerinde kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla "adaların silahsızlandırılması" konusu da dahil olmak üzere Ege Denizi'ndeki sorunları Ulus-

lararası Adalet Divanı'nın hakimlerinin ellerinden uzak tutup, müzakere yoluyla çözümlemeye çalışmak Türkiye'nin lehine olacaktır.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu temel sonuçlardan biri de Yunan resmi makamları tarafından yapılan beyanlarla da sabit olduğu üzere; 1923 Lozan Barış Andlaşması, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1947 Paris Barış Andlaşması ve 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmelerinin çeşitli hükümlerini yok sayarak, Yunanistan'ın adaların askersizleştirme hükümlerini ihlal ettiği gerçeğidir. Yukarıda da belirtildiği şekilde bu ihlaller, hukuki gerekçeleriyle gerek Yunanistan gerekse diğer ilgili devletlerle diplomatik temaslarda ortaya konulmalı ve başta BM ile NATO gibi uluslararası örgütler nezdinde konunun takipçisi olunmalıdır.

Bu doğrultuda, diplomatik yollar veya uluslararası örgütler vasıtası ile çözüm bulunamaması ve ilgili Andlaşmalardaki askersizleştirme hükümlerine aykırılığın devamı halinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin mezkûr Doğu Ege Adaları'nın üzerindeki Yunan egemenliğinin ortadan kalktığı yönünde bir pozisyon belirlemesinin, ülkemizin ulusal menfaatlerine fayda sağlayacağını ve uluslararası hukuk bağlamında da bu durumun objektif olarak savunulabilir olduğu düşüncesindeyim.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

ADAM Henri, "Military Status of the Aegean Islands", içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, ss. 210-218.

AYMAN S. Gülden, "Ege'den Doğu Akdeniz'e Yunan Dış Politikasında Güç, Tehdit ve İttifaklar", içinde **Coğrafya, Tarih ve Uluslararası Hukuk Boyutlarıyla Küresel ve Bölgesel Denklemde Ege ve Doğu Akdeniz,** (Eds. Haluk ALKAN, Metin ÜNVER), İstanbul University Press, İstanbul, 2021.

BASSIOUNI M. Cherif, "International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes", **Law and Contemporary Problems**, Vol. 59, No. 4, Autumn 1996, ss. 63-74.

BAŞEREN Sertaç Hami, **Ege Sorunları**, Tıpkı 2. Baskı, Tüdav Yayınları, Ankara, 2006.

BÜYÜK Mehmet Emin, **Uluslararası Daimî Adalet Divanı: Kararlar, Danışma Görüşleri ve Emirnameler (1922-1930)**, 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2020.

COUFOUDAKİS Van & VALİNAKİS Yannis G., "The Evolution of Greece's Defense Strategy in Relation to NATO Contingencies", **The International Spectator: Italian Journal of International Affairs**, Volume XXII, No I January-March 1987, ss. 30-35.

ERKİNER Hakkı Hakan, **Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu**, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2010.

ERKİNER Hakkı Hakan ve BÜYÜK Mehmet Emin, "Türk-Yunan İlişkileri Kapsamında Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığının Çözüm Yeri Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanı Olabilir mi?", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 27, S.2, 2021, ss. 1013-1038.

JANIS Mark W., **An Introduction to International Law**, Third Edition, Aspen Law and Business, 1999.

KURAN Selami / AYDIN OKUR Derya / GÜNEL Reşat Volkan / SARIBEYOĞLU Meltem, **Uluslararası Hukuk Temel Metinler**, 3. Baskı, Beta, İstanbul 2014.

KURUMAHMUT Ali, "A New Greek- Turkish Dispute: Who Owns the Rocks?" içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, ss. 110-117.

ÖKTEM Emre, **Uluslararası Teamül Hukuku**, 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2013.

ÖZMAN Aydoğan, **Deniz Hukuku I**, 1. Baskı, Turhan, Ankara, 2006.

PABUÇÇULAR Hazal, War or Peace? The Dodecanese Islands in Turkish Foreign and Security Policy (1923-1947), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2015.

SALTZMAN David, "A Legal Survey of the Aegean Issues of Dispute and Prospects for a Non-Judicial Multidisciplinary Solution", içinde **The Aegean Sea 2000: Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 2000,** (Ed. Bayram ÖZTÜRK), Tüdav, İstanbul, 2000, ss. 183-209.

SCHMITT Michael N., "Aegean Angst: The Greek-Turkish Dispute" **Naval War College Review** Vol. 49, No. 3 (SUMMER 1996), ss. 42-72.

S.S. "Wimbledon", Judgment (Series A No. 1, PCIJ Reports 1923.

STİVACHTİS A. Yannis, "The Demilitarization of the Greek Eastern Aegean Islands the Case of the Central Aegean and Dodecanese Islands", **The Turkish Yearbook of International Relations**, Vol. 29, 1999, ss. 99-130.

TOLUNER Sevin, "The Pretended Right to Remilitarize the Island of Lemnos Does not Exist", içinde **Geçmişi Anımsayıp Geleceği Yönlendirme (Remembering the Past While Moving Forward in the Future**) 1. Baskı, Beta, İstanbul, 2017, ss. 47-80.

VAN DYKE Jon M, "An Analysis of the Aegean Disputes under International Law", **Ocean Development & International Law**, Vol. 36, 2005, ss. 63-117.

Kanunlar, Sözleşmeler, Yargı Kararları ve İnternet Kaynakları

Anadolu sahilleri ile Meis Adası Arasındaki Ada ve Adacıkların ve Bodrum Körfezi Karşısındaki Adanın Ciheti Aidiyeti Hakkında İtalya Hükûmeti ile Aktolunan İtilâfname Hakkında Kanun, R.G. 25.1.1933, Sayı 2313.

Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen Mukavelename, R.G, 5 Ağustos 1936, Sayı 3374.

Eritrea/Yemen - Sovereignty and Maritime Delimitation in the Red Sea, Award of the Arbitral Tribunal in the First Stage - Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute October 9, 1998.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi Cilt 88, Dönem 19, (8.6.1995).

T.B.M.M. Tutanak Dergisi Cilt 1, Dönem 20, (30.1.1996).

The Factory at Chorzow *(Germany* v. *Poland*), 13 September 1928, PCIJ, Series A, No. 17, Collection of Judgments No: 13, (Merits).

https://www.mfa.gov.tr/ii_-convention-relating-to-the-regime-of-the-straits.en.mfa (Erişim Tarihi: 16.07.2022).

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200343.pdf (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

https://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/ (Erişim Tarihi: 16.08.2022).

https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/turkish-claims-regarding-the-demilitarization-of-islands-in-the-aegean-sea.html (Erişim Tarihi: 17.09.2022).

https://www.mfa.gov.tr/background-note-on-aegean-dispute.en.mfa (Erişim Tarihi: 19.09.2022).

https://www.mfa.gov.tr/ii_-convention-relating-to-the-regime-of-the-straits.en.mfa (Erişim Tarihi: 19.09.2022).

https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2049/v49.pdf) (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&clang=_en (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

https://pca-cpa.org/en/cases/81/ (Erişim Tarihi: 20.09.2022).

http://www.hri.org/MFA/foreign/bilateral/aegeen.htm (Erişim Tarihi: 26.11.2022).

https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp5.pdf (Erişim Tarihi: 26.11.2022).